

Balla Tibor ezredes:

KURIÓZUMOK A 20. SZÁZAD MAGYAR HAD- ÉS KÖZTÖRTÉNELMÉBŐL

Szakály Sándor új könyvéről

A SZERZŐRŐL:

Dr. Balla Tibor ezredes (DSc), hadtörténész, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem kutatóprofesszora

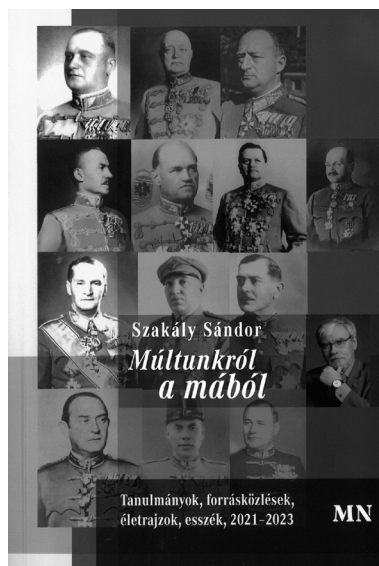
Szakály Sándor neve a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár főigazgatójaként, a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Karának kutatóprofesszoraként mindenki számára ismerősen cseng. Tudományos életműve a közelmúltban egy újabb érdekes és értékes kötettel gazdagodott.

A tetszetős megjelenésű, a Magyar Napló gondozásában napvilágot látott könyv Szakály Sándor 2021 és 2023 között megjelent tanulmányait, forrásközléseit, életrajzeit, illetőleg esszéit adja közre. A 470 oldal terjedelmű kötet a szerzőtől méltán megszokott színvonalas szakmai tartalmat rejt. A mű első nagy témaegysége az író neve alatt az elmúlt néhány évben, különböző tematikus tanulmánykötetekben, szakfolyóiratokban megjelent 22 tanulmányt, forrásközlést, életrajzot tartalmaz. (Nem mellékesen azok lábjegyzeteiben számos kiválóan hasznosítható, rövid tiszti és tábournoki életrajzot olvashatunk.)

Közülük az első *A Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének létrehozása és „tisztkara”* címet viseli, melyből megismerhetjük a Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadserege 1919. március 24-én történt létrehozásának körülményeit. Szakály bőséges jegyzetapparátust használva elemzi a magyar történelem során először létrejött bolsevik típusú diktatúrának a fegyveres honvédelem érdekében tett intézkedéseit, az új (osztály) hadsereg megszervezését és tevékenységét, kihangsúlyozva, hogy a két világháború közötti magyar katonai elit tagjainak jelentős hányada fiatal tisztként – az egzisztenciális problémák, a gyors tiszti karrier reménye, a csehek és a románok által megszállt országrészekből való származás okán – tevékenyen részt vett az eseményekben.

A második tanulmány *Vörösök vagy hont védők?* címmel a Vörös Hadseregben, valamint a Horthy Miklós vezette Nemzeti Hadseregben szolgált tisztkar 1919–1921 során, az utóbbiban történt egységesülésének folyamatát járja körül.

A következő írásmű Horthy Miklós és IV. Károly egymáshoz fűződő viszonyának változását foglalja össze az 1901 és 1921 közötti időszakban. A szerző a két államférfi kapcsolata fontosabb csomópontjainak bemutatására helyezi a hangsúlyt, így például Horthy 1918

februárjában történt kinevezésére az osztrák–magyar hadiflotta utolsó parancsnokává, vagy a volt uralkodó két, 1921-ben Magyarországon lezajlott és megghiúsult hatalomátvételi kísérletének vizsgálatára.

A negyedik tanulmány az önálló magyar haderő létrehozását mutatja be 1919 és 1922 között, vagyis azt a folyamatot, hogyan lett a Magyar Nemzeti Hadseregből magyar királyi Honvédség. Szakály Sándor kiválóan összefoglalja a korabeli magyar fegyveres erő szervezeti változásait, továbbá az annak irányítását végző tisztikar átalakulását.

Az ötödik írás a Nemzeti Hadsereg 1919–1922 közötti vezérkari főnökeinek életpályájára fókuszál, röviden elemezve a beosztásukban végzett tevékenységüket és annak eredményeit.

A hatodik tanulmányban Szakály a gróf Bethlen István által vezetett kormány 1921. április 14-én történt megalakításának előzményeit és körülményeit boncolgatja.

A hetedik cikkben a szerző vitéz dr. Shvoy Kálmán altábornagy életrajzát teszi közzé, felvázolva 1899 és 1934 közötti hivatásos tiszti pályafutását, valamint részletesen bemutatva az 1935 után Szegeden végzett politikai tevékenységét.

A kötetben azután egy forrásközlés következik: a magyar királyi 2. honvéd hadsereg hadművelési területre küldésének előzményeihez talált két dokumentum (Keitel német vezértábornagy 1942 januárjában Bárdossy László magyar miniszterelnökkel, valamint Szombathelyi Ferenc vezérezredessel, a Honvéd Vezérkar főnökével folytatott tárgyalásainak jegyzőkönyvei) közzététele és elemzése számos korábban kevésbé ismert adattal szolgál.

A rá következő forrásközlés keretében a mű írója vitéz Jány Gusztáv vezérezredes, a 2. honvéd hadsereg 1940 márciusa és 1943 augusztusa közötti parancsnokának, 1942. november 15-én a hadsereg állapotáról és helyzetéről, a vitéz lófő nagybaczoni Nagy Vilmos honvédelmi miniszterrel történt megbeszélésre írt emlékeztetőjének mellékletét tárja teljes terjedelmében az olvasó elé.

A tizedik tanulmány a magyar királyi 2. honvéd hadsereg két tábornokának, vitéz Jány Gusztáv vezérezredes parancsnoknak és gróf Stomm Marcel altábornagynak (1942 decemberétől a III. hadtest parancsnoka volt a Donnál) az életútját ismerteti meg velünk.

A következő írás az 1944. szeptember–októberben Moszkvában tárgyaló magyar fegyverszüneti küldöttséget vezető vitéz Faraghó Gábor vezérezredes életútját és a fenti sorsdöntő eseményekben vállalt szerepét foglalja össze.

A tizenkettedik tanulmányban az író dr. nagylónyai és vásárosnaményi Lónyay Menyhért grófnak a Magyar Tudományos Akadémia elnökéként, 1871 és 1884 között kifejtett tevékenységét foglalja össze és értékeli.

A kötet következő részében (a 13–22. tanulmányban) a szerző egy-egy ismert politikus vagy katona életrajzának közreadására vállalkozott. Elsőként gróf Klebelsberg Kuno politikusként, valamint vallás- és közoktatási miniszterként végzett tevékenységéről tudhatunk meg részleteket.

A Röder Vilmos vezérezredes pályafutását áttekintő írásműben Szakály kiválóan megrajzolja Rödernek a magyar királyi Honvédségben 1899-től egészen a Honvéd Vezérkar főnöki beosztásából (1930–35 között töltötte azt be) 1935-ben történt nyugállományba helyezéseiig befutott pályáivét, továbbá értékeli az 1936 és 1938 közötti időszakban honvédelmi miniszterként, majd később a Magyar Országgyűlés Felsőházában végzett politikai tevékenységét.

A következő tanulmányban vitéz nagylaki Rátz Jenő vezérezredes életútját követhetjük nyomon, aki magas beosztásokat töltött be, így volt a budapesti Hadiakadémia parancsnoka, a Honvéd Vezérkar főnöke, valamint vezette a honvédelmi tárcát is.

A soron következő írásműben Szakály vitéz lófő nagybaczoni Nagy Vilmos vezérezredes életútjának összefoglalására vállalkozott, aki 1925–1927 között a honvédelmi miniszter

szárnysegédje, 1931-től 1933-ig a Honvédség főparancsnokának szárnysegédje, 1936–1939 között az 1. budapesti honvéd vegyesdandár parancsnoka, 1940–1941-ben az 1. honvéd hadsereg parancsnoka, 1942–1943-ban pedig nyugállományú gyalogsági tábornokként honvédelmi miniszter volt Kállay Miklós kormányában,

A következő tanulmányból vitéz lófő csikszentsimoni Lakatos Géza vezérezredes portréját ismerhetjük meg, aki 1940–41-ben a 2. honvéd hadsereg vezérkari főnöke, 1941-től-1943-ig a kassai VIII. hadtest parancsnoka, 1943–44-ben a 2. honvéd hadsereg, 1944 április-májusában az 1. honvéd hadsereg parancsnoka, majd 1944 őszén magyar miniszterelnök volt a nyilas hatalomátvételig.

A vitéz lófő dálnoki Miklós Béla vezérezredes pályáját összefoglaló következő cikkből megismerhetjük annak fontosabb állomásait: a második világháború idején volt a honvéd gyorshadtest parancsnoka az orosz hadszíntéren, 1942–44 között a kormányzó katonai irodájának főnöke és főhadsegéd, 1944–45-ben pedig a Debrecenben működött Ideiglenes Nemzeti Kormány miniszterelnökeként vált neve ismertté.

A vitéz Faragho Gábor vezérezredes életútját bemutató tanulmányból kirajzolódnak az olvasó számára annak fordulópontjai: Faragho 1940–41-ben moszkvai magyar katonai attasé, 1942–44-ben a magyar királyi Csenedőrség felügyelője, 1944. szeptember–októberben a Moszkvában tárgyaló magyar fegyverszüneti delegáció vezetője, 1944–45-ben pedig az Ideiglenes Nemzeti Kormány közellátásügyi minisztere volt.

A vitéz primor felsőtörjai Kozma István altábornagy pályafutását összefoglaló írásműből kirajzolódnak életének fontosabb állomásai: például 1942-től székely határvédelmi parancsnokként, 1944 novemberétől a Nemzetőrök Országos parancsnokaként, 1947-től a Magyar Honvédség 2. honvédkerületének parancsnokaként, 1949-ben a Hadiakadémia parancsnokaként szolgált, majd 1951-ben számos sorstársához hasonlóan kivégezték.

A Kéri Kálmán vezérkari ezredesről szóló tanulmányban katonai pályafutásának fontos állomásainak felsorolásán és bemutatásán (1942-től 1944-ig a honvédelmi miniszter szárnysegédje, 1944-ben az 1. honvéd hadsereg vezérkari főnöke az orosz hadszíntéren, 1945-ben a Honvédelmi Minisztérium katonai főnöke, 1991-től nyugállományú vezérezredes) kívül az író a vezérezredesre vonatkozó személyes benyomásait is megosztja az olvasóval.

A kötet első részének utolsó írásában Szakály a Honvédségben csak „Háry tata” néven elhíresült, vitéz Háry László címzetes vezérőrnagy életútját tárja az olvasó elé. Bemutatja Háry első világháborús vadászpilótaként folytatott tevékenységét és harcait, végül pedig 1938-tól 1941-ig a Honvéd Légierők parancsnokaként végzett áldozatos munkáját.

A könyv második részében összesen 19, különböző terjedelmű és változatos témákat feldolgozó, a szerző több évtizedes történelmi kutatásainak főbb témaköreire összpontosító esszé található, amelyek zöme különféle lapokban, periodikákban, tematikus kötetekben látott napvilágot.

A magyar nemzet történelmének egy-egy fontosabb, meghatározó eseményével több esszé is foglalkozik. Ezek közé tartozik példának okáért a trianoni békediktátum és annak történelmi jelentősége, máig ható politikai, gazdasági, társadalmi következményei, amely két írásműnek is tárgyát képezi. Három esszé témája a második világháború időszaka, szintén háromé az 1942–43 telén a Don-kanyarban történtek emlékezete. Kettő cikk foglalkozik az 1956-os események értékelésével, szintűgy kettő a kommunista diktatúra áldozataival és bűneivel.

Olvashatunk esszét Horthy Miklósról, a magyar hősök emlékének megőrzéséről, Szent László lovagkirályról mint a gyalogos fegyvernem védőszentjéről, az 1947. február 10-én aláírt és Magyarország számára a második világháborút lezáró párizsi békeszerződés következményeiről; három írás foglalkozik a kultúra és az irodalom szerepével, jelentőségével.

A kötetet az abban előforduló személy- és földrajzi nevek mutatója egészíti ki, amely jelentős mértékben segíti az olvasó számára az eligazodást.

Szakály Sándor könyve az elmúlt évtizedekben megjelent művekhez képest más megvilágításban látatja a 20. század magyar had- és köztörténetének meghatározó eseményeit, továbbá számos új kutatási eredménnyel egészíti ki az eddig megszerzett ismereteinket. Az 1919–1945 közötti időszak meghatározó személyiségeiről pedig ez idáig ismeretlen tényeket, összefüggéseket ismerhetünk meg elolvasásával. A kötetben közreadott tanulmányokat, esszéket, életrajzokat és forrásokat főként az elmúlt évszázad vizsgálatával foglalkozó szaktörténészek figyelmébe ajánlom. Véleményem szerint azonban az érdeklődő olvasók számára is számos újdonságként ható ténnyel, összefüggéssel szolgálhatnak.

Szakály Sándor: Múltunkról a mából. Tanulmányok, forrásközlések, életrajzok, esszék, 2021–2023. Facultas Cognoscendi Akadémia Alapítvány – Magyar Napló. Budapest, 2023, 470 oldal.